Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра міжнародного і європейського права

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

_____Віталій СЕРЬОГІН

«_31_» ___серпня___ 2026 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Європейське право
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
галузь знань:	08 Право
спеціальність:	081 Право
освітньо-професійна програма:	Право
вид навчальної дисципліни:	вибіркова
факультет:	юридичний

2026/2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

«31» серпня 2026 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Тітов Євген Борисович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного і європейського права

Програму схвалено на засіданні кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету

Протокол від «28» серпня 2026 року № 1

Завідувач кафедри
міжнародного і європейського права Тетяна СИРОЇД

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Право»
кандидат юридичних наук, доцент Наталія ГРИШИНА

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від «31» серпня 2026 року № 1

Голова науково-методичної комісії Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Європейське право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни полягає в опануванні студентами загальними знаннями про Європейське право як сукупність правового регулювання в межах РЄ, ЄС та ОБСЄ; теоретичними положеннями, що дозволяють відрізняти правове регулювання відносин в межах РЄ, ЄС та ОБСЄ; базовими юридичними відомостями про природу, зміст, механізми та напрямки реалізації правових норм РЄ, ЄС та ОБСЄ; специфікою ЄС як особливої організації політичної влади в Європі; знаннями про організаційну систему ЄС; знаннями про ключові елементи Права ЄС; розумінням перспектив і напрямків розвитку Європейського права;

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни ознайомлення з принципами побудови та методами правового регулювання, що використовуються в межах РЄ, ЄС та ОБСЄ; сприяння набуттю студентами практичних навичок роботи з джерелами права РЄ, ЄС та ОБСЄ; розвиток вміння орієнтуватись у структурі інституцій і органів ЄС; прищеплення студентам вміння аналізувати і порівнювати компетенцію, функції та повноваження інститутів ЄС та держав-учасниць ЄС; орієнтування у правових засадах двосторонніх взаємовідносин України і ЄС та визначати перспективи їх подальшого розвитку; оволодіння ключовою юридичною термінологією та поняттями зі сфери регулювання РЄ, ЄС та ОБСЄ.

знати історію становлення і розвитку європейської інтеграції; основні напрямки та особливості правового регулювання в межах РЄ, ЄС та ОБСЄ, первинні і вторинні джерела права ЄС; специфіку рішень Суду ЄС; загальні принципи права ЄС, систему права ЄС та основні галузі права ЄС; основні принципи побудови і функціонування організаційної структури ЄС; повноваження, функції та компетенцію інституцій ЄС; процедуру прийняття рішень, класифікацію актів, що приймаються інституціями ЄС та їхню юридичну силу; правові засади співробітництва ЄС з третіми країнами та міжнародними організаціями;

вміти проводити поглиблений аналіз, зокрема порівняльно-правовий, норм права РЄ, ЄС та ОБСЄ, навчально-методичної та наукової літератури з міжнародного права і права ЄС; визначати особливості та спільні закономірності розвитку загального і регіонального міжнародного права; формулювати ключові поняття та тлумачити зміст ключових норм міжнародного і наднаціонального права; проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел; використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин; самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій; пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту; виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи; демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права; пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів; застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки; готувати проєкти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях; надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях

володіти базовими понятійним апаратом міжнародного публічного права та права Європейського Союзу; вміннями відмежовувати норми міжнародного публічного права від норм права ЄС; навичками інтерпретації змісту правових норм; знаннями про роль і механізми вирішення органами і посадовими особами РЄ, ЄС та ОБСЄ питань щодо формування і реалізації Європейського права.

1.3. Кількість кредитів – 4.

1.4. Загальна кількість годин – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Предметом вивчення навчальної дисципліни є базові відомості у сфері Європейського права (права РЄ, права ЄС та права ОБСЄ), його історії, змісту та принципів формування, напрямків і механізміврегулювання та перспектив його розвитку. Програма навчальної дисципліни складається з однієї частини в якій розглядаються основні складові європейського права як регіонального соціокультурного явища, історія, зміст, принципи, напрямки та форми його реалізації, особливості правового регулювання в межах РЄ, ЄС та ОБСЄ, а також перспективи розвитку європейського права.	
Нормативна / За вибором студента За вибором студента	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
6-й	6-й
Лекції	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
56 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
-	
Контрольна робота	
1	
Форма контролю	
Екзамен	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна:

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. СК 3.

Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи. СК 4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини. СК 5. Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права. СК 6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України. СК 17. Здатність здійснювати юридичне супроводження суб'єктів господарювання.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні досягти таких програмних результатів: ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел. ПРН 8. Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права. ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій. ПРН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права. ПРН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів. ПРН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки. ПРН 21. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

1.8. Пререквізити: Вступ до спеціальності, Теорія права та держави, Міжнародне право, Конституційне право України.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Передумови та особливості формування Європейського права.

Суспільно-політичні передумови інтеграційних процесів у Європі. Історичні передумови інтеграційних процесів у Європі. Економічні передумови інтеграційних процесів у Європі. Політичні передумови інтеграційних процесів у Європі. Культурні передумови інтеграційних процесів у Європі. Ідеологічні передумови інтеграційних процесів у Європі.

Особливості процесів Європейської інтеграції у XX столітті. Європейська ідея: поняття, значення, еволюція. Сполучені Штати Європи. План Маршала і Організація європейського економічного співробітництва.

Тема 2. Основи права Ради Європи.

Правова природа Ради Європи. Передумови, процес та цілі утворення Ради Європи. Організаційна структура Ради Європи, повноваження органів РЄ. Співпраця по правовим питанням у межах Ради Європи. Роль Ради Європи у організації та здійсненні регіональної міжнародної співпраці у сфері місцевого самоврядування. Рада Європи та організація прикордонного співробітництва. Діяльність Ради Європи у галузі соціально-економічного співробітництва.

Тема 3. Основи права Організації з безпеки та співробітництва у Європі.

Правова природа Організації з безпеки та співробітництва у Європі. Передумови, процес та цілі утворення ОСЄ. Організаційна структура ОБСЄ, повноваження органів ОБСЄ. Забезпечення демократії, верховенства права і прав людини у діяльності ОБСЄ. Боротьба зі злочинністю у діяльності ОБСЄ. Діяльність ОБСЄ у сфері забезпечення міжнародної безпеки. Діяльність ОБСЄ щодо розвитку інститутів громадянського суспільства.

Тема 4. Європейський Союз – нова організація політичної влади у Європі.

Історія виникненнята розвитку Європейського Союзу як європейської організації політичної влади нового типу. Цілі Європейського Союзу як закріплена в установчих документах Союзу система позитивних змін у суспільному житті до яких ЄС повинен прагнути у своїй діяльності. Роль цілей Європейського Союзу у визначенні змісту і обсягу його компетенції та контролі за правомірністю дій та рішень інституцій, органів та установ Союзу.Принципи Європейського Союзу як система основоположних ідей його організації та функціонування. Система принципів Союзу та їхня класифікація за ступенем узагальненості, за функціональною ознакою, за сферою використання, за місцем юридичного закріплення, за дестинаторами і т.д. Цінності ЄС як моральні начала сучасної європейської та світової цивілізації, повага до яких є обов'язком Союзу в цілому і кожної його держави-учасниці зокрема: система, зміст, значення. Роль цінностей ЄС у визначенні умов приєднання до Союзу нових членів. Особливості правового статусу Європейського Союзу після набуття чинності змінами передбаченими Лісабонською угодою.

Тема 5. Право ЄС – особлива система права.

Поняття права Європейського Союзу, його природа та характерні риси. Концепція правової системи Європейського Союзу. Внутрішня структура правової системи Європейського Союзу. Джерела права Європейського Союзу. Принципи права Європейського Союзу. Поняття і види норм права Європейського Союзу, класифікація норм права ЄС за порядком прийняття, юридичною силою, формою. Особливості процесу нормотворення у Європейському Союзі. Співвідношення права Європейського Союзу з правом держав-членів.

Тема 6. Організаційна структура Європейського Союзу.

Європейський Союз це специфічне наднаціональне утворення, яке має власну внутрішню, ієрархічно побудовану організаційну структуру,кожен з елементів якої має особливі завдання, окреслені його спеціалізацією та місцем у ієрархії. Рівні організаційної структури ЄС представлені інституціями, органами та установами, які співпрацюють між собою у відповідності до правил встановлених установчими документами ЄС. Інституції – це структурні елементи ЄС вищого рівня, наділені найбільш значними повноваженнями у різних сферах діяльності Європейського Союзу. На другому і третьому рівнях організаційна структура ЄС складається з органів та установ Союзу.Елементи організаційної структури ЄС окрім ієрархічного поділу, мають також і поділ за функціональною ознакою. Кожний з елементів структури Європейського Союзу, має власні особливості утворення, функціонування, взаємодії з іншими елементами, а також порядок, методи та форми (юридичні та організаційні) діяльності.

Тема 7. Компетенція Європейського Союзу.

Компетенція Європейського Союзу, як комплексне поняття, що включає сферу відання та коло повноважень Європейського Союзу: юридична природи та особливостей формування. Порівняння способів формування компетенції «старого» та «нового» Союзу. Класифікація видів компетенції притаманної сучасному ЄС, за такими підставами як: носій компетенції, сфера застосування компетенції, форма юридичного закріплення компетенції, обсяг компетенції і т.д. Проблема конкуренції між різними видами компетенції.Принципи встановлення та реалізації компетенції на кожному з можливих рівнів та у кожному з передбачених правом Союзу напрямків.

Тема 8. Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.

Характеристика Європейського Союзу як самостійного суб'єкта міжнародних відносин: правові підстави та порядок набуття цього статусу. Здійснення зовнішньої

політики і політики безпеки як елемент компетенції ЄС: підстави, межі, концепція «дорозумілої компетенції». Поняття зовнішньополітичної діяльності ЄС та її елементи. Форми та напрямки реалізації зовнішньополітичної діяльності ЄС. Суб'єкти реалізації зовнішньої політики ЄС.Механізми реалізації зовнішньої політики ЄС.Політика безпеки і оборони ЄС: її місце у зовнішньополітичній діяльності ЄС, організаційно-правові основи та механізми реалізації.

Тема 9. Правові основи функціонування єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Поняття, цілі, етапи та нормативні підстави формування єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу. Принципи єдиного внутрішнього ринку ЄС, як фундаментальні основи функціонування Союзу в економічній сфері: принцип свободи руху товарів, принцип свободи руху осіб, принцип свободи заснування, принцип свободи руху послуг, принцип свободи руху капіталів. Становлення і функціонування європейського валютного союзу.

Тема 10. Основи правового становища особи в Європейському Союзі.

Система основ правового становища особи в Європейському Союзі. Джерела основних прав людини і громадянина в Європейському Союзі. Громадянство Європейського Союзу: поняття, зміст, порядок набуття та припинення. Принципи правового становища особи в Європейському Союзі. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Європейському Союзі. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в ЄС та механізми їхнього захисту і відновлення. Загальноєвропейські стандарти прав людини.

Тема 11. Основи екологічного права Європейського Союзу.

Компетенція Європейського Союзу в сфері захисту оточуючого середовища. Інституційна основа захисту оточуючого середовища в Європейському Союзі. Правові основи захисту оточуючого середовища та боротьби з екологічною злочинністю у Європейському Союзі. Поняття Європейського права навколишнього природного середовища. Джерела Європейського права навколишнього природного середовища. Основні принципи політики Європейського Союзу в сфері екології. Правові інструменти реалізації політики Європейського Союзу у сфері екології. Співробітництво Європейського Союзу і третіх країн у сфері захисту оточуючого середовища.

Тема 12. Основи шенгенського права.

Історичні передумови, правові підстави та основні етапи виникнення шенгенського права. Джерела шенгенського права. Шенгенська інформаційна система. Політика в сфері контролю перетинання зовнішніх і внутрішніх кордонів Європейського Союзу. Шенгенська зона. Шенгенський кодекс про кордони. Візова політика Європейського Союзу. Шенгенська віза. Візовий кодекс. Інформаційно-організаційні основи шенгенського процесу як форми реалізації візової політики Європейського Союзу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лек.	пр.	лаб.	інд.	с.р.		лек.	пр.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема № 1 Передумови та особливості формування	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10

Європейського права												
Тема № 2 Основи права Ради Європи	10	4	4	-	-	2	10	2	-	-	-	8
Тема № 3 Основи права Організації з безпеки та співробітництва у Європі	10	4	4	-	-	2	10	-	-	-	-	10
Тема № 4 Європейський Союз – нова організація політичної влади у Європі	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема № 5 Право ЄС – особлива система права	10	2	2	-	-	6	10	2	2	-	-	6
Тема № 6 Організаційна структура Європейського Союзу	10	4	4	-	-	2	10	2	-	-	-	8
Тема № 7 Компетенція Європейського Союзу	10	2	2	-	-	6	10	-	2	-	-	8
Тема № 8 Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема № 9 Правові основи функціонування єдиного внутрішнього ринку ЄС	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема № 10 Основи правового становища особи в ЄС	10	4	4	-	-	2	10	-	-	-	-	10
Тема № 11 Основи екологічного права ЄС	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема № 12 Основи Шенгенського права	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Усього годин:	120	32	32	-	-	56	120	6	4	-	-	110

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин Д.ф./З.ф.
1.	Передумови та особливості формування Європейського права	2/-
2.	Основи права Ради Європи	4/-
3.	Основи права Організації з безпеки та співробітництва у Європі	4/-
4.	Європейський Союз – нова організація політичної влади у Європі	2/-
5.	Право ЄС – особлива система права	2/2
6.	Організаційна структура Європейського Союзу	4/-
7.	Компетенція Європейського Союзу	2/2
8.	Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС	2/-
9.	Правові основи функціонування єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу	2/-
10.	Основи правового становища особи в Європейському Союзі	4/-
11.	Основи екологічного права Європейського Союзу	2/-
12.	Основи Шенгенського права	2/-
	Разом:	**32/4**

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин д.ф./з.ф.
1.	**Тема 1:Передумови та особливості формування Європейськогоправа**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми	6/10
2.	**Тема 2.Основиправа Ради Європи**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	2/8
3.	**Тема 3. Основи права Організації з безпеки та співробітництва у Європі**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; ознайомитися з ключовими міжнародними документами за темою; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	2/10
4.	**Тема 4. Європейський Союз – нова організація політичної влади у Європі**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	6/10
5.	**Тема 5. Право ЄС – особлива система права**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; ознайомитися з ключовими міжнародними документами за темою; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	6/6
6.	**Тема 6. Організаційна структура Європейського Союзу**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	2/8
7.	**Тема 7. Компетенція Європейського Союзу**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	6/8
8.	**Тема 8. Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; ознайомитися з ключовими документами за темою; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	6/10
9.	**Тема 9. Правові основи функціонування єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми	6/10
10.	**Тема 10. Основи правового становища особи в Європейському Союзі**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; ознайомитися з ключовими міжнародними документами за темою; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	2/10
11.	**Тема 11. Основи екологічного права Європейського Союзу**.	6/10

	Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом; опрацювати теоретичні основи навчальної теми; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	
12.	**Тема 12. Основи шенгенського права**. *Завдання*: ознайомитися з лекційним матеріалом; ознайомитися з ключовими міжнародними документами за темою; скласти тезаурус (словник) спеціальних юридичних термінів до теми; підготувати відповіді на контрольні запитання	6/10
	Разом:	**56/110**

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці реферату за визначеною викладачем, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

6.1. Теми індивідуальних робіт (рефератів, тощо)

1. Рада Європи як форма міждержавної співпраці у Європі.
2. Право Ради Європи, загальна характеристика та особливості.
3. Напрямки діяльності Ради Європи.
4. ЄС – інтеграційне об’єднання держав і народів Європи.
5. Європейський союз та Рада Європи. Спільність завдань і схожість у розвитку. Відмінності у методах і формах здійснення інтеграції в рамках двох об’єднань.
6. ОБСЄ як форма міждержавної співпраці у Європі.
7. Право ОБСЄ, загальна характеристика та особливості.
8. Забезпечення демократії, верховенства права і прав людини у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
9. Боротьба зі злочинністю у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
10. Забезпечення регіональної безпеки у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
11. Розвиток інститутів громадянського суспільства у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
12. Маастрихтський договір 1992 р. і заснування Європейського Союзу.
13. Співвідношення термінів “Право Європейських Співтовариств”, “Право Європейського Союзу” і “Європейське право”.
14. Інституційна система Європейського Союзу.
15. Правові та організаційні засади співпраці між інституціями, органами і установами Європейського Союзу.
16. Суд ЄС: порядок формування, структура,функції.
17. Компетенція Європейського Союзу.
18. Система права Європейського Союзу.

19. Забезпечення одноманітного розуміння та застосування права ЄС.
20. Основні “свободи” внутрішнього ринку: поняття, сутність, юридичне закріплення.
21. Правила конкуренції ЄС: джерела, категорії, умови застосування. Суб’єкти правил конкуренції ЄС: поняття підприємства.
22. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.
23. Взаємодія Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки з інститутами, органами та установами ЄС.
24. Взаємодія Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки з державами-членами, третіми державами та міжнародними організаціями.
25. Європейська служба з питань зовнішньої діяльності.
26. Історія та перспективи співпраці України з Європейським Союзом.
27. Принципи єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу.
28. Механізми захисту прав людини і основоположних свобод в Європейському Союзі.
29. Захист навколишнього природного середовища в діяльності Європейського Союзу.
30. Виникнення, розвиток та сучасний стан шенгенського права.

7. Методи навчання

Метод навчання – взаємопов’язана діяльність викладача та студента, спрямована на засвоєння студентами системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток.

Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний. Студенти одержують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури. Студенти сприймають і осмислюють факти, оцінки, висновки й залишаються в межах репродуктивного (відтворюючого) мислення. Цей метод знаходить широке застосування для передачі великого масиву інформації.

Репродуктивний метод. Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях. Організовується діяльність студентів за кількаразовим відтворенням засвоюваних знань. Для цього використовуються різноманітні вправи, практичні завдання, програмований контроль, різні форми самоконтролю.

Метод проблемного викладу. Науково-педагогічний працівник (НПП) до викладу матеріалу ставить проблему, формулює пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів. Показує спосіб вирішення поставленого завдання. Спосіб досягнення мети – розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів. Студенти стають свідками й учасниками наукового пошуку. Студенти не тільки сприймають, усвідомлюють і запам’ятовують готову інформацію, але й стежать за логікою доказів, за рухом думки НПП.

Частково-пошуковий, або евристичний, метод. Полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або сформульованих самостійно) пізнавальних завдань. Пошук рішення відбувається під керівництвом НПП. Процес мислення здобуває продуктивний характер. Процес мислення поетапно направляється й контролюється НПП або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп’ютерними) і навчальними посібниками. Метод дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на семінарах.

Дослідницький метод. Проводиться аналіз матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студентів. Студенти самостійно вивчають літературу, джерела, виконують інші дії пошукового характеру. Завдання, які

виконуються з використанням дослідницького методу, повинні містити в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес розв'язання завдання).

Дискусійні методи. Елементи дискусії (суперечки, зіткнення позицій, навмисного загострення й навіть перебільшення протиріч в обговорюваному змістовному матеріалі) можуть бути використані майже в будь-яких організаційних формах навчання, включаючи лекції.

Метод моделювання. Моделювання ситуацій під час навчального процесу – це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємовідносини між учасниками діяльності складаються не природно, а організовані спеціально під керівництвом НПП, тобто штучно.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання та ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою у навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті на підставі завдань, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечення дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, або коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться під час усіх видів аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях чи лекціях, у формі колоквіуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться у терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу,

визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі заліку або семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентами лекційного матеріалу, а також виконаних ними певних робіт на семінарських заняттях. Семестровий екзамен передбачає обов'язкову присутність студентів та дотримання умов допуску – виконання ними обов'язкової частини робіт, передбачених навчальним планом за семестр.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового екзамену (заліку).

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

8.1. Питання, які виносяться на складання поточного та підсумкового контролю

1. Передумови та основні етапи формування Європейського права.
2. Рада Європи як форма міждержавної співпраці у Європі.
3. Передумови, процес та цілі утворення Ради Європи.
4. Організаційна структура Ради Європи, повноваження органів РЄ.
5. Співпраця по правовим питанням у межах Ради Європи.
6. Роль Ради Європи у організації та здійсненні регіональної міжнародної співпраці у сфері місцевого самоврядування.
7. Рада Європи та організація прикордонного співробітництва.
8. Діяльність Ради Європи у галузі соціально-економічного співробітництва.
9. ОБСЄ як форма міждержавної співпраці у Європі.
10. Право ОБСЄ, загальна характеристика та особливості.
11. Забезпечення демократії, верховенства права і прав людини у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
12. Боротьба зі злочинністю у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі.
13. Забезпечення регіональної безпеки у діяльності Організації з безпеки та співробітництва у Європі
14. Поняття права Європейського Союзу. Співвідношення права Європейського Союзу із внутрішньодержавним (національним) і міжнародним правом.
15. Право Європейського Союзу як сфера наукового пізнання і навчальна дисципліна. Основні теоретичні концепції і наукові школи права ЄС.
16. Принципи права Європейського Союзу: поняття, система.
17. Принципи верховенства і прямої дії права Європейського Союзу.
18. Джерела права Європейського Союзу: загальна характеристика. Первинне і вторинне право Європейського Союзу.
19. Установчі договори Європейського Союзу: структура, зміст, порядок прийняття та внесення змін.
20. Хартія Європейського Союзу про основні права і свободи: причини прийняття, порядок розробки, структура, зміст.
21. Правові акти Європейського Союзу.
22. Прецедентне право Європейського Союзу.
23. Принципи субсидіарності і пропорційності у праві Європейського Союзу.

24. Принципи діяльності Європейського Союзу.
25. Інституції Європейського Союзу: загальна характеристика та класифікація.
26. Правовий статус Ради Європейського Союзу.
27. Правовий статус Європейської комісії.
28. Правовий статус Європейського парламенту.
29. Правовий статус Рахункової Палати.
30. Правовий статус Європейської ради.
31. Правовий статус Європейського Центрального банку.
32. Допоміжні і консультативні органи Європейського Союзу.
33. Загальна характеристика компетенції Європейського Союзу. Проблеми розширення компетенції Європейського Союзу у сучасних умовах.
34. Європейський союз: основні етапи формування.
35. Порядок вступу до Європейського Союзу нових держав-членів. Проблеми розширення складу Європейського Союзу на сучасному етапі.
36. Правове регулювання єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу. Поняття і класифікація принципів єдиного внутрішнього ринку.
37. Принцип вільного руху товарів у праві ЄС.
38. Принципи вільного руху послуг і свободи заснування у праві ЄС.
39. Принцип вільного руху капіталу і здійснення платежів у праві ЄС.
40. Правові основи економічного і валютного союзу держав-членів ЄС. Основні етапи формування економічного і валютного союзу.
41. Порядок введення в обіг єдиної валюти ЄС (євро).
42. Європейська комісія: місце у системі інституцій Європейського Союзу, повноваження.
43. Проекти створення економічного і політичного союзу європейських держав в роки першої світової війни та у міжвоєнний період (1914–1939 рр.).
44. "Європейська ідея" в період другої світової війни.
45. Склад та порядок формування Європейської комісії. Правовий статус членів Комісії.
46. Економічна, політична та правова інтеграція західноєвропейських держав після закінчення другої світової війни (1945–1951 рр.).
47. Структура, організація роботи та процедура прийняття рішень Європейською комісією.
48. Європейське Об’єднання Вугілля та Сталі (ЄОВС): причини створення, правовий статус. Основні риси Паризького договору про заснування ЄОВС 1951 року.
49. Суд Європейського Союзу: місце у структурі Європейського Союзу, юрисдикція.
50. Європейське Співтовариство з Атомної Енергії (Євратом): причини створення, правовий статус. Основні риси Римського договору про заснування Євратому 1957 року.
51. Склад та порядок формування Суду ЄС. Правовий статус суддів і генеральних адвокатів.
52. Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС): причини створення, правовий статус. Основні риси Римського договору про заснування ЄЕС 1957 року.
53. Економічна, політична та правова інтеграція держав-членів Європейських співтовариств у 60-ті роки.
54. Правове становище Суду першої інстанції Європейського Союзу.
55. Розвиток Європейських співтовариств у 70-ті – першій половині 80-х років.
56. Єдиний європейський акт 1986 року.
57. Консультативні органи Європейського Союзу: Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів.
58. Маастрихтський договір про заснування Європейського Союзу 1992 року. Структура Європейського Союзу.

59. Правові джерела компетенції Європейського Союзу. Повноваження та сфера відання Європейського Союзу.

60. Система права Європейського Союзу.

61. Джерела права Європейського Союзу: загальна характеристика та особливості.

62. Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.

63. Уніфікація як метод розвитку правової інтеграції в Європейському Союзі. Поняття і юридичні властивості регламенту.

64. Гармонізація як метод розвитку правової інтеграції в Європейському Союзі. Поняття і юридичні властивості директив.

65. Громадянство Європейського Союзу. Основи правового становища громадян Європейського Союзу.

66. Індивідуальні та рекомендаційні акти ЄС.

67. Амстердамський договір: причини укладення, зміст.

68. Ніццький договір– новий етап у розвитку права Європейського Союзу.

69. Елементи наднаціональності у правовому статусі інституційЄС.

70. Рада Європейського Союзу: місце у системі органів Союзу, повноваження.

71. Склад та порядок формування Ради Європейського Союзу. «Спільна» та «спеціальна» Рада.

72. Внутрішня структура, організація роботи та процедура прийняття рішень Радою Європейського Союзу.

73. Економічний і валютний союз: поняття, основні етапи формування.

74. Європейський парламент: місце у системі органів Європейського Союзу, повноваження.

75. Склад і порядок формування Європейського парламенту. Правове становище депутатів Європейського парламенту.

76. Керівні та допоміжні органи Європейського парламенту. Організація роботи та процедура прийняття рішень.

77. Законодавчий процес в Європейському Союзі.

78. Бюджет Європейського Союзу: джерела формування, порядок прийняття.

79. Правове становище Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку.

80. Конституція Європейського Союзу, характеристика документу і його місце в системі Європейського права.

81. Джерела основних прав людини і громадянина в Європейському Союзі. Принципи правового становища особи в Європейському Союзі.

82. Громадянство Європейського Союзу: поняття, зміст, порядок набуття та припинення.

83. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в ЄС та механізми їхнього захисту і відновлення. Загальноєвропейські стандарти прав людини.

84. Компетенція Європейського Союзу в сфері захисту оточуючого середовища.

85. Інституційна основа захисту оточуючого середовища в Європейському Союзі.

86. Правові основи захисту оточуючого середовища та боротьби з екологічною злочинністю у Європейському Союзі.

87. Співробітництво Європейського Союзу і третіх країн у сфері захисту оточуючого середовища.

88. Історичні передумови, правові підстави та основні етапи виникнення шенгенського права. Джерела шенгенського права.

89. Шенгенський процес як форма реалізації візової політики Європейського Союзу.

90. Політика Європейського Союзу у сфері контролю перетинання зовнішніх і внутрішніх кордонів.

9. Схема нарахування балів

Денна/заочна форма

Загальна кількість балів – 100.
Кількість балів за екзамен – 40.
Кількість балів протягом семестру – 60:
Мінімальна сума балів для допуску до екзамену – 10.
Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях ∑40 = 40:

Формула обчислення

$$\sum 40 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \text{ X 8 (вісім)}$$

Примітка:
∑40 – сума максимальної кількості балів
∑1 – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.
∑2 – кількість семінарських занять протягом семестру.
8 – коефіцієнт
Відповідь на семінарському занятті оцінюється в 0-5 балів.
Контрольна робота – 20

Поточний контроль						Індивідуальне завдання	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен /залік	Сума
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	ТN					
∑40						-	20	60	40	100

Т1, Т2 ... ТN – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п’ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівка викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв’язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання контрольних робіт.

Контрольна робота виконується у письмовій формі. Контрольна робота складається з 20 тестових завдань з тем, передбачених робочою програмою в рамках питань, що виносяться для складання поточного контролю. Кожна правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала. Максимальна кількість балів, набраних при написанні контрольної роботи – 10.

Критерії оцінювання екзаменаційних робіт.

Екзаменаційні роботи проводяться у формі письмової роботи, що складається з 40 тестових завдань з тем, передбачених робочою програмою в рамках питань, що виносяться для складання підсумкового контролю. Кожна правильна відповідь на одне тестове завдання оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів, набраних при складанні семестрового екзамену – 40.

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету. У межах дисципліни застосовуються такі моделі використання ШІ:

Модель «ШІ заборонено».

Використання технологій штучного інтелекту не допускається під час виконання контрольних заходів, спрямованих на перевірку індивідуальних знань і сформованості компетентностей здобувача освіти, зокрема: усного опитування, модульних контрольних робіт, екзамену (заліку), якщо інше не визначено викладачем, інших видів оцінювання, для яких викладачем встановлено обмеження щодо використання ШІ.

Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІ для: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел, пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилю та оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийняті рішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

Модель «ШІ як інструмент».

Для окремих лабораторних, практичних, проєктних або дослідницьких робіт використання технологій штучного інтелекту може бути обов'язковою складовою виконання завдання. У таких випадках здобувачі освіти можуть використовувати генеративні моделі ШІ для: аналізу та підготовки даних, генерації, аналізу й оптимізації програмного коду, порівняння результатів роботи різних моделей ШІ, створення

візуалізацій, схем або зображень, аналізу великих масивів даних. проведення експериментів із застосуванням сучасних інструментів штучного інтелекту.

Усі результати, отримані за допомогою ШІ, підлягають критичному аналізу, перевірці та доопрацюванню здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts) або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету імені В. Н. Каразіна.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	За чотирирівневою шкалою оцінювання	За дворівневою шкалою оцінювання
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	зараховано
50-69	задовільно	зараховано
1-49	незадовільно	незараховано

10. Рекомендована література

Основна література:

1. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар. прав. читань, присвяч. пам’яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (м. Харків, 27 листоп. 2015 р.) : у 2 ч. Харків : Право, 2015. Ч. 1. С. 248–256.

2. Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 19 трав. 2011 р.) / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2011. 384 с.

3. Бортник Н. Гармонізація законодавства України і європейського союзу про адміністративну відповідальність у сфері трудової міграції. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, 2017. № 861. С. 232–240.

4. Буткевич О.В. Історія міжнародного права. Підручник / О.В. Буткевич. К: Ліра-К. 2013. 416 с.

5. Валюх А. М. Адаптація законодавства щодо формування державної стратегії розвитку природного капіталу України відповідно до вимог Європейського Союзу. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 67–72.

6. Вишняков О. К. Право Європейського Союзу: підручник. О.: Фенікс, 2013. 883 с.

7. Гнатовський М.М. Становлення і тенденції розвитку європейського правового простору. Автореф. 12.00.11. Київський націон. університет. К., 2002. 22 с.

8. Дахно І. І. Право Європейського Союзу: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2018. 415 с.

9. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право Європейського Союзу : навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2017. 416 с.

10. Дешко Л., Доллінер П. До питання про компетенцію Європейського Союзу у сфері захисту прав людини. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 7. С. 104–107.

11. Добрянський С. Юридичне гарантування дотримання прав людини інституціями Європейського Союзу: перспективи удосконалення. Право України. 2015. № 2. С. 151–163.

12. Довгань Г. Межі дії принципу верховенства права ЄС щодо конституції: Acquis Constitutionnel Конституційного Трибуналу Польщі. Проблеми законності. 2017. № 138. С. 202–209.

13. Довгий В. А. Громадянство Європейського Союзу як особливий правовий феномен. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (м. Харків, 24.05.2016 р. Харків, 2016. С. 334–338.

14. Європейська інтеграція : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Держдавне управління» / кол. авт. ; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано Франківськ : Місто НВ. 2013. 464 с.

15. Європейське право: право Європейського союзу: підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О.М. Лисенко, О. В. Святун. К.: Ін Юре, 2015. 312 с.

16. Завгородня В. М. Поняття європейського та адміністративного простору та концептуалізація його стандартів у первинному праві Європейського Союзу. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2015. № 1. С. 91–95.

17. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

18. Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях): навч.-довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 178 с.

19. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. К. ВПЦ «Київський університет», 2002. 253 с.

20. Міжнародне право: словник-довідник / С.М. Перепьолкін, Т.Л. Сироїд, Л.А. Філяніна; за заг. ред. Т.Л. Сироїд. Х.: Юрайт, 2014. 408 с.

21. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 213 с.

22. Кулабухова А. В. Каталог прав громадян Європейського Союзу. Право та інновації. 2016. № 1. С. 270–275.

23. Лата І. М. Місце та значення практики Європейського Союзу з прав людини в сучасному адміністративному судочинстві України. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 394–398.

24. Міжнародне публічне право: підручник / Т.Л. Сироїд. Одесса: Фенікс, 2018. 744 с.

25. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2011. 704 с.

26. Основи права Європейського Союзу : підручник / За заг. ред. Т.Л. Сироїд; Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.. Харків: Право, 2020. 590 с.

27. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М.В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг. ред. М.В. Буроменського. Х. : Право, 2015. 328 с.

28. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. К.: Смолоскип, 2002. 168 с.

29. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право,

2021. 360 с.

30. Право Європейського Союзу : підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсувеге П. та ін.] ; за ред. Р. А. Петрова. Вид.

31. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.

32. Регулювання сфери фінансових послуг у праві Європейського Союза та перспективи адаптації законодавства України / За наук. ред. канд. юридичних наук С. Шевчука. Харків.: Консул, 2002. 912 с.

33. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право. 2020. 648 с.

34. Сироїд Т.Л., Гавриленко О.А., Фоміна Л.О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т.Л. Сироїд. Вид. 4-те вид., перероб і допов. Харків : Право. 2021. 462 с.

35. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. Т.Л. Сироїд. Х. Право. 2019. 472 с.

36. Сорон Жан Люк Курс з європейських інституцій: європейська головоломка: Підручник. К.: Інститут міжнародних відносин, 2001. 444 с.

37. Статут Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.

38. Тичина В. Правові цінності Європейського Союзу : навч. посіб. / вікторія Тичина ; МОН України, Держ. ун-т «Житомир. політехніка». Харків : Право, 2023. 116 с.

39. Шевчук С.В. Ніццький договір і розширення ЄС. К.: Логос, 2001. 195 с.

40. Чуєнко В. І. Правове регулювання статусу біженців в Європейському Союзі: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / В. І. Чуєнко. Харків : Право, 2023. 284 с.

41. Яворська І. Правотворча функція Суду Європейських Співтовариств. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2008. Вип. 25. С. 207–211.

42. Янковський С. А. Інститут громадянства Європейського Союзу та тенденції його розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2014. 20 с.

43. Alston P. International Human Rights. New York : NYU Law, 2025.

44. Astana Commemorative Declaration Towards A Security Community 2010. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/b/6/74985.pdf.

45. Aust A. Modern Treaty Law and Practice (3rd ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 516 p.

46. Chalmers D., Davies G., Monti G., Heyvaert V. European Union Law: Text and Materials (5th ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2024. 1232 p.

47. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT.

48. Charter of Paris for a New Europe (21 November 1990) . URL: https://www.osce.org/mc/39516.

49. Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act (Helsinki, 1975). URL: https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf.

50. Consolidated version of the treaty on the functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF.

51. Craig P., De Búrca G. EU Law: Text, Cases, and Materials, 8th edn. Oxford : Oxford University Press, 2024. 1248 p.

52. Duquet S. EU Diplomatic Law. Oxford University Press, 2022. 400 p.

53. European Union Law 4th Edition / C. Barnard, S. Peers (Eds). Oxford : Oxford University Press, 2023. 1064 p.

54. Grossi P. A History of European Law : textbook / 1st ed. Chichester : John Wiley & Sons Ltd, 2010. 220 p.

55. Istanbul Document 1999. URL:

https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf.

56. Kaczorowska-Ireland A. European Union Law: 4th Edition. London : Routledge, 2016. 1276 p.

57. Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy / Tallinn Law School, Tallinn University of Technology; ed. by Kerikmäe Tanel, Chochia Archil. Springer. 2016. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/ 123456789/12986/1/Tanel_Kerikmae_Chochia_Political_Legal _Perspectives_2016.pdf

58. Schütze R. European Union Law (4th edn). Oxford : Oxford University Press, 2025. 1136 p.

59. Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12002E%2FTXT.

60. Quénivet N. N. R., Dadomo C. European Union Law. UK : Hall and Stott Publishing Limited, 2020. 480 p.

Додаткова література:

1. Варнавська К.А. Правове регулювання статусу правозахисників у Європейському Союзі. Конституційне право ЄС в аспекті Євроінтеграції України : тези доповідей міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21 квітня 2023 р.). Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 328-330.

2. Вахудова М. А. Нерозділена Європа. Демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму. К.: Видав. Дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 379 с.

3. Воєводін І. С. Щодо діяльності Ради Європи в екологічній сфері. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Winter Debates* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, 06-07 February 2025). Dnipro: FOP Marenichenko V.V, 2025. Pp. 107-109. URL: http://www.wayscience.com/konferentsiya-6-6-7-lyutogo-2025/

4. Воєводін І. С. Деякі аспекти захисту екологічних прав людини в діяльності Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 р.). Львів Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 460-463. URL://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-125

5. Гавриленко О.А. Генеза консульських установ держав Європи у стародавній час та добу середньовіччя. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». № 7. 2018. С. 16–20Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції: Пер. з англ. К.: К.І.С., 2006. 696 с.

6. Європейський союз: основи політики, інституційного устрою та права: Навчальний посібник / Пер. з німец. К.: Заповіт, 2001. 368 с.

7. Кагановська Т.Є., Сироїд Т.Л. Організаційно-правовий механізм Європейського Союзу щодо забезпечення гендерної рівності. *Науковий вісник Ужгородського національного Університету*. *Серія Право.* Вип. 76 (2). 2023. С. 232-239 https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.37

8. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навч. посібник. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 448 с.

9. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / П. Маланчук: пер. з англ. Х.: Консум, 2000. 592 с.

10. Міжнародне право в документах / за ред. М.В. Буроменського. 2-е вид., виправл. і доповн. Х.: Мачулін, 2006. 408 с.

11. Нуруллаєв І.С. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією. К.: Алерта, 2009. 160 с.

12. Основи права Європейського Союзу: підручник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд

[координатор проекту А. О. Червяцова]; Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків : Право, 2018. 456 с.

13. Передерій О.С. Дмітрієв В.М. Інститут антикризового управління у світлі двостороннього співробітництва України та Європейського Союзу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2016. № 21. С. 28–31.

14. Передерій О.С. Взаємодія України і Європейського поліцейського офісу в контексті реалізації спільної з Європейським Союзом політики безпеки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2017. № 24. С. 32–34.

15. Передерій О. С. Право Європейського Союзу як чинник трансформації правових систем держав Європи: теоретико-правові аспекти Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2018. № 26. С. 29–33.

16. Реньов Є.В. Захист прав дитини у цифровому середовищі в системі Ради Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2026. № 1. С. 277-279. URL: https://lsej.org.ua/1_2026/62.pdf

17. Реньов Є.В. Щодо проблеми адаптації європейських правових цінностей в Україні. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 листопада 2021 р.*). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. С. 84–87.

18. Реньов Є.В. Захист жінок від цифрових загроз у практиці Європейського суду з прав людини. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали* IX *Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 29-30 травня 2026 р.)*. У 2-х томах. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2026. Т.1. С. 152-155.

19. Реньов Є.В. Принцип найкращих інтересів дитини у практиці Європейського суду з прав людини: сучасні тенденції розвитку. *Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання: збірник наукових праць з матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 28 серпня 2026 р.* Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2026. С. 140-141.

20. Реньов Є.В. Проблемні питання захисту прав людини в контексті діяльності Європейського суду з прав людини. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.).* Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка». С. 530-531.

21. Світова та європейська інтеграція: Навчальний посібник / За заг. ред. Я.Й. Малика. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 187 с.

22. Сироїд Т.Л., Гавриленко О.А. Внесок Ради Європи у забезпечення інформаційної безпеки та протидію кіберзлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Серія Право. Випуск 61. Том 2. С. 149-154.

23. Сироїд Т.Л. Діяльність Європейського Союзу з підтримки демократії Конституційні принципи місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 квітня 2020 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 281 с. С. 45-48.

24. Сироїд Т.Л. Забезпечення європейської інформаційної безпеки. Право і безпека в контексті європейської та євроантлантичної інтеграції: зб. ст. та тез наук. повід. За метеріалами дискс. панелі II Харків. Міжнарод. юрид. форуму, м. Харків, 28 вересня 2018. /редкол. Ю.Г. Барабаш, Т.М. Анакіна, Д.В. Абакумова. Харків: Право, 2018. 190 с. С. 5-133.

25. Сироїд Т. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу у сфері боротьби з нелегальною міграцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 641-645. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/154

26. Сироїд Т.Л. Механізм Європейського Союзу у протидії наркотикам як складова

забезпечення громадського здоров'я. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право",* Том 4 № 84. 2024.С.345-359. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.4

27. Сироїд Т.Л. Організаційно-правовий механізм протидії злочину торгівлі людьми Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2022. № 4 С. 42-47. https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.8

28. Сироїд Т. Політика Європейського Союзу у сфері захисту прав жертв злочинів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024/3. С.605-614. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.103

29. Сироїд Т.Л. Правове регулювання права на здоров'я в межах Ради Європи. Юридичний науковий електронний журнал. №7/2020. С. 413-417

30. Сироїд Т.Л. Правова основа Європейського Союзу у сфері протидії екологічним злочинам *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право*", Випуск № 81 (3). 2024 р. С. 288-296 https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.43

31. Сироїд Т.Л. Правова основа політики Європейського Союзу в галузі безпеки: від витоків до сучасності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 54–60.

32. Сироїд Т.Л. Роль Європейського Союзу в забезпеченні інтегрованого управління кордонами. *Форум Права*. 2023. Вип. 76(3). С. 120–129. http://doi.org/10.5281/zenodo.10041194

33. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Організаційно-правовий механізм захисту прав людини Європейського Союзу. *Challenges and prospects for the development of legal systems in Ukraine and EU countries: comparative analysis:* Collective monograph. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. Vol. 2. P. 129–144. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/122/3436/7226-1?inline=1.

34. Сироїд Т., Фоміна Л. Правова основа Європейського Союзу щодо захисту правозахисників. *Ампаро*. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. Том 2. 2022. С. 94-101.

35. Татам А. Право Європейського Союзу: підручник. К.: Абрис, 1998. 258 с.

36. Тітов Є.Б. Відповідальність представників держав-членів та персоналу на прикладі деяких інституцій Європейського Союзу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Право». Вип. 29. 2020. С. 341-347.

37. Тітов Є.Б. Механізм забезпечення цінностей Європейського Союзу. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2019 р.).* Харків: МВС України, МОН України, Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. С. 220-222

38. Тітов Є.Б. Щодо розуміння відповідальності членів Європейського Парламенту. *Конституційні принципи місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 квітня 2020 року).* Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 270-273.

39. Шамраєва В.М. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Право». Вип. 29. 2020. С. 369-378.

40. Шульга А. М., Передерій О. С. Особливості нормативно-правового забезпечення трансформації правової системи України в умовах асоціативного партнерства з Європейським Союзом. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2018. № 25. С. 152–154.

41. Kryshtanovych, M., Akimova, L., Shamrayeva, V., Karpa, M., Akimov, O. (2022). Problems of European integration in the construction of EU security policy in the context of counter-terrorism. International Journal of Safety and Security Engineering, Vol. 12, No. 4, pp. 501-506. (внесений до Web of Science та Scopus).

42. Tetiana Syroid, Lina Fomina. European social policy: from origins to the present.

Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2021. Special Issue No 1. P. 8-17.

43. Tatiana Syroid Sanctions in International Criminal Law. Ukraine in the system of modern international legal order and European integration: problems of doctrine and practice in the context of modern humanitarian challenges: collective monograph / edited by authors. Chernivtsi, Ukraine: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2022. P. 37-70. 644 p. ISBN 978-966-423-734-2.

44. Tetiana Syroid, Oleksandr Havrylenko, Lina Fomina, Alona Shevchenko Legal framework for the OSCE activities in ensuring the comprehensive security at the European level. Theoretical and practical research in law: collective monograph / Belkin L., Iurynets J., Sopilko I., Belkin M. etc. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2021. 220 p. P. 171-194.

45. Tetiana L. Syroid, Tetiana Ye. Kaganovska, Valentina M. Shamraieva, Olexander S. Perederii, Ievgen B. Titov, Larysa D. Varunts The Personal Data Protection Mechanism in the European Union. International journal of computer science and network Security. Vol. 21 No. 5 pp. 113-120 URL: https://mjl.clarivate.com:/search-results?issn=1738-7906& hide_exact_match_fl=true& (Web of Science).

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, інше методичне забезпечення

1. Офіційний сайт Організації Об’єднаних Націй. URL: http://www.un.org/.
2. Офіційний сайт Ради Європи. URL: https://www.coe.int/ru/web/portal/home.
3. Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home.
4. Офіційний сайт Організації з безпеки і співробітництва в Європі. URL: http://www.osce.org/.
5. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: http://europa.eu/.
6. Офіційний сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
7. Офіційний сайт Агентства фундаментальних прав Європейського Союзу. URL: https://fra.europa.eu/en/about-fra.
8. Офіційний сайт Європейського омбудсмена. URL: https://www.ombudsman.europa.eu/en/home.
9. Офіційний сайт Європейського наглядового органу із захисту даних (EDPS). URL: https://edps.europa.eu/_en?lang=en.
10. Офіційний сайт Європейської ради із захисту даних. URL: https://edpb.europa.eu/edpb_en.